

Att äta eller inte äta räka, det är frågan

Minskade fiskebestånd, salta brunnar och fattiga människor som blir ännu fattigare. Vad har en sushilunch i Sverige för konsekvenser för en tropisk fiskeby?

Nu ber miljörörelser och människorättsorganisationer i Sydostasien oss att vi ska skaffa kunskap och ta vårt ansvar.

När man flyger in över land för att landa på Jakartas flygplats i Indonesien ser man ett gigantiskt ruttmönster längs med kusten. Små speglar bygger ett mosaikmönster av solglitter i landskapet. Spegelbitarna, som är räkdammar, är en vanlig syn i tropiska och subtropiska kustlandskap. Konsumtionen av jätteräkor i väst ökar ständigt och i Sverige äts de flesta på restaurang. På sushibiten eller i thaisoppan är tigerräkor, kungsräkor eller scampi en vanlig ingrediens. Räkodlingarna är beroende av den kustnära tropiska miljön där mangroveskogen växer. Skogarna skövlas vilket i förlängningen leder till att många människor inte längre kan försörja sig. Warsa är fiskare i den lilla byn Bandar Agune på södra Sumatra i Indonesien. För sex år sedan startades en stor räkodling bakom hans bambustuga och stora mängder mangrove skövlades.

– När mangroven växte här var havsvattnet klart och fint, nu är det grumligt och skitigt, berättar Warsa medan han knyter sig ett nytt fiskenät med flinka fingrar.

– Fiskfångsten har minskat mycket sedan mangroven höggs ner och jag har nu svårt att försörja min familj, fortsätter han medan hans lille son leker på det stampade jordgolvet.

Odlingen drabbades efter bara ett år av sjukdomar och har sedan dess legat öde. Stubbåkrar på lera syns nu så långt ögat når där det för några år sedan var frodig skog.

I Indonesien går 90% av räkorna på export till framförallt Europa och USA. Efterfrågan ökar för varje år och med den expanderingen och skövlingarna. Landet drabbas oftare av problem med salta brunnar, översvämningar och korallblekning, effekter som direkt kan kopplas med förlust av mangrove. Även då tsunamin drog in över Sumatra i december 2004 drabbades platser utan mangrove otroligt hårt. Förutom alla mänskliga öden så är det en ekonomisk förlust för landet med minskad mangrove. Det är dyrt med minskade fiskeintäkter, vattenproblem och erosion, likaså att försöka återskapa den naturliga miljön i efterhand.

– Några få blir rika av räkodlingarna men landet och folket blir fattigare. En multiresurs förvandlas till en singelresurs som bara några få får nytta av när mangroven skövlas för att ge plats åt räkdammar, säger Alfredo Quatro som arbetar för den internationella miljöorganisation Mangrove Action Project. Hur man än räknar så ger mangroven mer pengar till fler om den får stå kvar. Samtidigt som regeringen gärna ser större exportörer så ser den även vad som händer med landet när mangroven skövlas. De satsar mycket pengar på att bevara mangrove och på att försöka återplantera den. Men återplantering är en konst och mycket av regeringens återplanteringspengar rinner bokstavligen ut i sanden.

Räkodlingarna är mycket känsliga för infektioner och ofta behandlas de med kemikalier, hormoner och antibiotika. Trots det så klarar sig en odling ofta bara några få år för att sedan överges. Då måste nya landområden mangrove skövlas för att göra plats åt fler räkor. I Sverige har en del räkor lanserats som ekologiska och att de är producerade i småskaliga hållbara dammar utan kemikalier.

– Certifieringen har verkligen förvirrat människor som tror att jätteräkorna är okej att äta. Men det finns inget hållbart sätt att producera räkor för export. Använder man mindre kemikalier blir odlingarna mindre intensiva och kräver i sin tur större skövlade områden av mangrove, säger Alfredo Quarto.

– Jätteräkor är dessutom inte en särskilt hälsosam produkt. Även om man inte bryr sig om miljö och människor i andra länder så bör man inte äta dem av oro för sin egen hälsa. Räkorna innehåller kemikalierester och bland annat spår av antibiotika, berättar Alfredo Quarto som under många år har studerat räkodlingarnas konsekvenser för människor och miljö.

Khushi Kabir har i över 30 år arbetat med utsatta människor i Bangladesh och hon har på nära håll sett räkodlingarnas baksidor.

– Räkodlingarna förstör folkets marker och alla de försörjningsmöjligheter de hade. Det förekommer mycket våldsamerhet kring räkodlingarna som våldtäkter och mord, det är den mest destruktiva produkt man kan tänka sig.

Ofta är det stora internationella företag som driver odlingarna men ibland är det enskilda bönder som lockas in i branschen och till dess kortsiktiga vinster. Det är dessvärre något som ofta slutar i personlig konkurs. Det är väldigt dyrt att starta en räkodling och ofta kollapsar dammarna innan investeringarna är betalda.

– I Bangladesh och i Thailand är det vanligt att människor belånar sitt land för att kunna driva sin odling. När kollapsen kommer är det banken som äger marken och den enskilda odlaren blir landlös ekonomisk flykting och ännu fattigare, berättar Khushi Kabir.

Adiong har en liten räkodling på ön Bengkalis på östra Sumatra i Indonesien. Han köper yngel från USA och säljer sedan räkorna tillbaka dit. Han gjorde en stor investering på ca 600 000 kronor när han drog igång odlingen. Efter sex år har han ännu inte fått tillbaka pengarna han investerade. Adiong har fjorton dammar men bara två av dem är igång.

– Syrepumparna drivs med diesel och oljepriset är så högt nu så jag har inte råd att köra för fullt. Jag har odlat tigerräkor men skörden har bara blivit sämre och av lägre kvalitet så nu har jag bytt till arten Vannamei. Dessvärre är priset för dem på marknaden mindre än hälften. Adiong berättar att om det skulle komma en köpare i nuläget så är han beredd att sälja sin verksamhet och börja laga motorcyklar istället.

Khushi Kabir som arbetar i organisationen Asia-solidarity har tillsammans med Alfredo Quarto på MAP och den indonesiska miljöorganisationen Walhi arrangerat en konferens i Indonesien.

– Syftet med konferensen här är att tillsammans med organisationer från till exempel Sverige hitta en strategi att göra konsumenter i väst mer medvetna, säger Khushi Kabir. På konferensen deltar förutom representanter från Stockholms naturskyddsförening och organisationen Svalorna även representanter från många produktionsländer. Från Asien, Afrika och Latinamerika hör vi historier och erfarenheter från räkodlingar och skövlad mangrove. Aldrig handlar historierna om ökade ekonomiska tillgångar, ekologiskt hållbara odlingar, fler arbetstillfällen och ett rikare folk.

Under konferensen i Lampung utfärdas en gemensam deklARATION med en vädjan om en minskad konsumtion och avskaffande av missledande miljöcertifieringar; en vädjan till konsumenter, återförsäljare, organisationer och regeringar i vår del av världen om att ta sitt ansvar.

Sverige är ett land där sushi- och thairestauranger dyker upp i varje småstad och där det doftar av nygrillade räkspekt i villakvarteren på somrarna. Här finns det de som menar att vi inte bör styra över fattiga länders ekonomi genom att sluta importera det de producerar. Att de måste få exportera för att ha en chans till utveckling.

– Fast vi styr dem när vi ökar efterfrågan på jätteräkor. Vi styr in länder i en ond cirkel med större fattigdom och miljöproblem, säger Alfredo Quatro. Slutar vi handla jätteräkor betyder inte det att alla odlingar plötsligt får packa ihop men det sänder en signal till producentländerna och expansionen minskar.

– Räkodlingarna för export är ju aldrig hållbara. Jag har sett så många exempel på så många människor som förlorar så mycket. Vad är utveckling om du efter ungefär fem år i branschen förlorar allt du har, inklusive din mark? Frågar sig Khushi Kabir. Därför anser jag att om man bryr sig om jorden och andra människor så ska man undvika jätteräkorna. Det är ett mycket enkelt sätt att ta ansvar.

Text och Foto: Katarina Johansson 2007

Publicerad i Restauratören. Liknande artiklar även publicerade i ETC och Svenskt Vatten.